

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: ЮРИДИЧНІ ТА ФАКТИЧНІ ПІДСТАВИ ЇХ ПРОВАДЖЕННЯ

Розглянуто систему та питання щодо співвідношення підстав проведення негласних слідчих (розшукових) дій, відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, та оперативно-розшукової діяльності, згідно з Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», під час проведення досудового розслідування.

Розглянуто розподіл негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні. Охарактеризовано основні юридичні (правові) та фактичні підстави проведення слідчих (розшукових) дій, визначено осіб, що мають право ухвалювати рішення щодо їх проведення.

Досліджено, що запровадження негласних слідчих (розшукових) дій та їх результатів у кримінальному провадженні забезпечить об'єктивність, повноту і неупередженість розслідування злочинів і притягнення винних до відповідальності.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукова діяльність, підстави, система, Кримінальний процесуальний кодекс України.

Постановка проблеми. Боротьба зі злочинністю, її попередження на сучасному етапі набуває професіоналізму та організованості, в зв'язку з чим виникає необхідність удосконалення способів і засобів отримання доказів у кримінальному провадженні. З прийняттям 13 квітня 2012 року Верховною Радою України Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) уперше в кримінально-процесуальній системі на законодавчому рівні створено окремий інститут процесуальних дій, що проводяться під час досудового розслідування у кримінальному провадженні, – негласні слідчі (розшукові) дії.

Запровадження саме негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні забезпечить об'єктивність, повноту та неупередженість розслідування злочинів і притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Виклад основних положень. Відповідно до ст. 246 КПК України, негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких

не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим КПК України [2].

Професор Є. Д. Скулиш, досліджуючи питання системи негласних слідчих (розшукових) дій, зазначає, що уведення до системи досудового розслідування негласних слідчих (розшукових) дій є надзвичайно прогресивним кроком законодавця, спрямованим на її удосконалення [6].

Система негласних слідчих (розшукових) дій закріплена у главі 21 КПК України «Негласні слідчі (розшукові) дії», в якій законодавець намагається врегулювати цей інститут і визначити вичерпний перелік негласних слідчих (розшукових) дій.

Зокрема, КПК України так поділяє негласні слідчі (розшукові) дії:

– **втручання у приватне спілкування** – це аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України), накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК України), огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК України), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України);

– **інші види негласних слідчих (розшукових) дій** – це обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України), аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України) [2].

Крім визначеного КПК України розподілу негласних слідчих (розшукових) дій, Генеральною прокуратурою України, Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Адміністрацією державної прикордонної служби України, Міністерством фінансів України, Міністерством юстиції України затверджено спільний наказ № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16.11.2012 року «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», згідно з якою проведення негласних слідчих (розшукових) дій визначається залежно від тяжкості вчиненого злочину. Також спільний наказ виділяє такі негласні слідчі (розшукові) дії: зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ

до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем чи не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК України) та установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України), які проводяться незалежно від тяжкості злочину [4].

Провадження негласних слідчих (розшукових) дій неможливо без наявності юридичних (правових) і фактичних підстав.

Юридичними (правовими) підставами є сукупність передбачених кримінально-процесуальним законом умов, що дають право на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Фактичними підстави є факт правопорушення (фактично вчиненого суспільно небезпечного діяння), що дає право на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Отже, для проведення негласних слідчих (розшукових) дій суб'єкти їх проведення повинні мати законні підстави (юридичні та фактичні), що є гарантією дотримання законності у їх проведенні, та подальше використання результатів проведених негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні.

З урахуванням чинного КПК України, приймати рішення щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій має винятково слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених КПК України, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором.

Співробітники оперативних підрозділів (органи внутрішніх справ, органи безпеки, органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органи Державної пенітенціарної служби України, органи Державної прикордонної служби України, органи Державної митної служби України) не мають права здійснювати негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотанням до слідчого судді чи прокурора, а лише за дорученням слідчого, який здійснює досудове розслідування злочину. Співробітник оперативного підрозділу під час виконання доручень слідчого, прокурора користується повноваженнями слідчого [2].

Зауважимо, що уповноважені оперативні підрозділи не мають права виходити за межі доручень слідчого, прокурора. Вони зобов'язані повідомляти їх про виявлення обставин, які мають значення для кримінального провадження, або вимагати нових процесуальних рішень слідчого, прокурора [4].

Ураховуючи викладене, важливе значення мають правові (юридичні) підстави, до яких належать:

– наявність заяви чи повідомлення, зареєстрованого у встановленому законом порядку. Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення (відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається);

– наявність запису у Єдиному реєстрі досудових розслідувань. Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше одного дня після подання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань і розпочати розслідування. Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, яке здійснюється негайно після завершення огляду;

– наявність факту фіксації у Єдиному реєстрі досудових розслідувань дати внесення інформації та присвоєння номера кримінального провадження;

– повідомлення прокурора слідчим у письмовій формі про початок розслідування, підстава початку розслідування;

– у випадку, якщо відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань унесені прокурором, він зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного дня, з дотриманням правил підслідності наявних у нього матеріалів звернутися до органу досудового розслідування щодо доручення на проведення досудового розслідування [5, с. 15].

Як фактичні підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій закон визначає наявність інформації про злочини, що готуються або вчинені невідновленими особами. Інформацію про злочини, що готуються, суб'єкти кримінального судочинства отримують із різних джерел.

Це можуть бути заяви і повідомлення громадян, підприємств, установ та організацій, службових осіб, представників влади про підготовку злочину, що є приводом для проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Проте в більшості випадків отримана з таких джерел інформація потребує перевірки, підтвердження достовірності викладених фактів чи встановлення інших даних, що вказують на наявність ознак злочину. У цих випадках і виникає необхідність залучення оперативних підрозділів для перевірки і оцінки отриманої інформації.

Значна частина гласної інформації про готування злочинів може бути отримана із засобів масової інформації (газети, журнали, теле- і радіопрограми ін.).

Така інформація потребує не тільки офіційного реагування, а й проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій з метою перевірки достовірності викладених фактів, документування події та ознак злочину, винуватості осіб у вчиненні злочину та інших обставин, що мають значення для правильного прийняття законного рішення і реагування.

Приводами для проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо виявлення, припинення та запобігання злочинів можуть бути також письмові доручення і ухвали слідчого, слідчого судді, вказівки прокурора, ухвали суду, матеріали органів дізнання.

Це зрозуміло з вимог кримінально-процесуального законодавства, коли у розслідуванні або судовому розгляді необхідно з'ясувати безпосередні причини злочинів та умови, які сприяли їх учиненню чи підготовці, а також вжити необхідних заходів щодо усунення цих причин та умов.

Отже, наявність гласної чи негласної інформації про підготовку злочину буде не тільки приводом до порушення кримінального провадження, а й приводом для проведення негласних слідчих (розшукових) дій, з метою перевірки повноти і правильності отриманої інформації, пошуку першоджерел отримання фактичних даних та їх формування як доказів у кримінальному судочинстві.

Як підставу для проведення негласних слідчих (розшукових) дій закон визначає наявність інформації про злочини, які вчинені невстановленими особами.

Інформація про вчинення невстановленими особами злочину може бути отримана від очевидців, з результатів огляду місця події, заяв або повідомлень підприємств, установ, організацій, службових осіб, представників влади, громадськості або окремих громадян.

Інформація про злочин також може бути отримана із негласних джерел, тобто коли оперативними підрозділами безпосередньо виявляються ознаки злочину, або вона надходить від конфідентів інших оперативних підрозділів, органів та організацій інших держав.

У такому випадку це і є приводами для здійснення негласних слідчих (розшукових) дій.

У кожному випадку, коли є достатньо інформації про злочин, учинений нестановленими особами (нерозкритий злочин), суб'єкти кримінального судочинства зобов'язані здійснити низку негласних слідчих (розшукових) дій з викриття конкретної особи (групи) у вчиненні злочину чи завести оперативно-розшукову справу на нерозкритий злочин.

Другою підставою для проведення негласних слідчих (розшукових) дій закон визначає наявність інформації про осіб, які готують або вчинили злочини.

Такими, що готують або вчинили злочини, слід вважати тих фізичних осіб, інформація про яких свідчить, що вони причетні до нерозкритих злочинів.

Це можуть бути: виконавці (співвиконавці) – особи, які безпосередньо вчинили злочин; організатори – особи, які організували або керували його (їх) підготовкою чи вчиненням; підбурювачі – особи, які схилили (умовляли, підкупом, погрозами, примусом) інших до вчинення злочину; пособники – особи, які сприяли вчиненню злочину (порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усунення перешкод вчинення злочину), а також обіцяли переховати злочинця, знаряддя чи засоби вчиненого злочину, сліди злочину чи предмети, здобуті злочинним шляхом, придбати чи збути такі предмети, або іншим чином сприяти приховуванню злочину [1].

Інформація про таких осіб надходить оперативним підрозділам як із гласних, так і з негласних джерел. Але, на відміну від попередньої підстави – наявність інформації про злочини, що готуються або вчинені нестановленими особами, інформація про осіб, які готують або вчинили злочин, містить більш конкретні відомості про фізичну особу, яка підозрюється у підготовці або вчиненні злочину.

Від неї гласно можуть бути отримані пояснення щодо факту протиправного діяння, вона може бути фізично затримана на місці вчинення злочину, стосовно неї може бути вжито запобіжний захід – процесуальне затримання за підозрою у вчиненні злочину, взяття під варту (арешт), інші засоби процесуального примусу.

За отримання негласної інформації стосовно особи, що готує або вчинила злочин, її особистість, поведінка та характер протиправних дій становлять службовий оперативний інтерес у працівників підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Під час пошуку і фіксації фактичних даних про протиправну діяльність цієї

особи є всі підстави для здійснення стосовно неї відповідних негласних слідчих (розшукових) дій.

Під час пошуку осіб і фактів, які становлять оперативний інтерес, оперативно-розшукові заходи спрямовуються на: виявлення та припинення злочинних посягань; затримання і викриття осіб, що підготували або вчинили злочини; пошук очевидців і свідків злочинів; установлення місць зберігання знарядь злочинів, зброї, наркотиків, викраденого майна; вирішення інших завдань оперативно-розшукової діяльності.

Окрім цього, оперативний інтерес становлять особи, протиправна, антигромадська, антиморальна поведінка яких може призвести до вчинення злочину чи інших протиправних дій, небезпечних для інших осіб, близьких чи родичів (особливо небезпечні рецидивісти, наркомаїни, вірусоносії та ін.).

Третьою підставою для проведення негласних слідчих (розшукових) дій є наявність інформації про осіб, які переховуються від органів розслідування або ухиляються від відбування кримінальної відповідальності.

У кожному випадку, коли надходить інформація про таких осіб, підрозділи правоохоронних органів мають усі підстави для проведення негласних слідчих (розшукових) дій з метою розшуку. Послідовність і цілеспрямованість негласних слідчих (розшукових) дій та інших спеціальних заходів залежить від категорій осіб, що розшукуються.

Достатня інформація про осіб, які переховуються від органів розслідування або відбування покарань, – це офіційні дані, що дають підстави для заведення розшукової справи або термінового проведення негласних слідчих (розшукових) дій [5, с. 8].

Отже, наявність одночасно юридичних і фактичних підстав дає право слідчому, прокурору, а у випадках, передбачених КПК України, – слідчому судді за клопотанням прокурора або клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, прийняти рішення про проведення негласних (слідчих) розшукових дій з обов'язковим зазначенням строку їх проведення.

Строк визначається залежно від виду конкретної негласної (слідчої) розшукової дії, необхідності отримання відомостей одноразово чи впродовж певного часу.

Якщо розглядати підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій з точки зору їх чітко визначеного переліку та нормативно-правового закріплення, то КПК України не закріплює конкретного переліку цих підстав, а лише вказує, що негласні слідчі (розшукові)

дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в іншій спосіб [2].

З огляду на те, що негласні слідчі (розшукові) дії здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів, що стосуються оперативно-розшукової діяльності, а Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року визначає підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності, якщо застосувати аналогії закону, то підставами проведення негласних слідчих (розшукових) дій можна визначити такі:

1) наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

- злочини, що готуються;
- осіб, які готують учинення злочину;
- осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;
- безвісти зниклих;
- розвідувально-підривної діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України;
- реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їхніх сімей і близьких родичів, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їхніх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності;

2) потребу в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави;

3) наявність узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, отриманих в установленому законом порядку.

Зазначені підстави можуть міститися в заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації, у письмових дорученнях і постановках слідчого, вказівках прокурора, ухвалах слідчого судді, суду, матеріалах правоохоронних органів, у запитках і повідомленнях правоохоронних органів інших

держав та міжнародних правоохоронних організацій, а також запитах повноважних державних органів, установ та організацій, визначених Кабінетом Міністрів України, про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці, до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках.

Забороняється приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів за відсутності підстав, передбачених у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» [3].

Висновки. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України загалом і глава 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії», звісно, не є досконалими і в подальшому потребують доопрацювання, усунення неузгодженостей та суперечностей.

З урахуванням положень Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та інших нормативно-правових актів, які регулюють оперативно-розшукову діяльність, і з метою запобігання зловживанню безпідставним проведенням негласних слідчих (розшукових) дій необхідно закріпити в КПК України чіткий перелік підстав їх проведення, що, своєю чергою, забезпечить дотримання вимог чинного законодавства щодо конституційних прав і свобод громадян, які допускаються Конституцією України, за необхідного їх тимчасового обмеження.

---

1. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>

3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135 XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/page>

4. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Спільний наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>

5. Негласні слідчі (розшукові) дії: курс лекцій / Д. Й. Никифорчук, С. І. Николаюк, О. І. Козаченко та ін.; за заг. ред. Д. Й. Никифорчука. – К.: НАВС, 2012. – 176 с.

6. Скулиш Є. Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за кримінальним процесуальним кодексом України / Є. Д. Скулиш // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. – 2012. – Вип. 618. Правознавство.

Нескоромный Д. А. Негласные следственные (розыскные) действия: юридические и фактические основания их производства

Рассмотрена система и вопросы о соотношении оснований проведения негласных следственных (розыскных) действий, согласно Криминального процессуального кодекса Украины, и оперативно-розыскной деятельности, согласно Закону Украины «Об оперативно-розыскной деятельности», во время проведения досудебного расследования.

Рассмотрены распределение негласных следственных (розыскных) действий и использования результатов в уголовном производстве. Охарактеризованы основные юридические (правовые) и фактические основания проведения следственных (розыскных) действий, определены лица, которые имеют право принимать решения по их проведению. Доказано, что введение негласных следственных (розыскных) действий и их результатов в уголовном производстве обеспечит объективность, полноту и беспристрастность расследования преступлений и привлечения виновных к ответственности.

Ключевые слова: негласные следственные (розыскные) действия, оперативно-розыскная деятельность, основания, система, Криминальный процессуальный кодекс Украины.

Neskoromnyi D. A. Unofficial (investigators) action: legal and factual grounds of the proceedings

A system and issues regarding the relationship between the grounds of covert investigative (detective) actions under the Criminal Procedure Code of Ukraine and operational according to the Law of Ukraine «On operative-investigative activities during the pre-trial investigation». Posted definition of covert investigative (detective) of action. Considered distribution covert investigative (detective) of action and their use results in criminal proceedings. In certain distribution PDAs Ukraine outlined the division that specified in the Joint Order «On approval of Instruction on conducting covert investigative (detective) of action and their use results in criminal proceedings». Characterized basic legal (legal) and factual grounds investigative (detective) of action, without them it is impossible defined persons have the right to decide on their conduct. Indicated that decide on investigative and search activities in the absence of grounds stipulated in the law «On operative search activity» is prohibited. Investigated that the introduction is covert investigative (detective) actions and outcomes in criminal proceedings to provide objectivity, integrity and impartiality of investigating crimes and bringing those responsible to justice.

Key words: covert investigation (investigative actions, operational-search activity, the grounds, the system Criminal Procedure Code of Ukraine.

Стаття надійшла 6 березня 2015 р.